

ירושלם מורתם גוראיהם

מאת מיכאיל פוקין

כאשר הגיעה מרגריטה ואלמאן מגרמניה לאמריקה לעשות נפשות לאמנותה של מרי ויגמאן, היא כינתה את מורתה "נפש אפלה". היא הסבירה, שאמנות זו מבטאת את הדכאון של גרמניה שהפסידה במלחמה. [מלחמת העולם הראשונה]. כאשר המבקר סטוארט פאלמר דן במחולותיה של מרתה גראהם בכתב העת "דאנס", השתמש גם הוא בביטוי זה – נפש אפלה.

אמריקה לא הפסידה במלחמה ועל כן איני יודע איך להסביר את עצבונה של העלמה גראהם, שעל אודותיה אומר הכותב "לפנים היתה בחורה רגילה ונעימה". יתכן שיש כאן פשוט, השפעה זרה, חיקוי. זו השתלת האמנות הגרמנית החולנית לתוך אמריקה הבריאה.

אולם יש עימי הסבר נוסף. כדי לבטא עצבות במחול אינך זקוק אלא לתנועה מעטה. זה נראה קל מאוד. ביטוי שמחה, מאידך גיסא, דורש תנועה רבה. זה קשה יותר. ככל שנרגיש עליזים יותר, כן נחוש צורך בתנועה רבה יותר.

המחול הוא בעיקרו ביטוי לשמחה ולאור השמש, ולא לאפלה. בלי ספק העצבון, ככל רגש אחר, עשוי לשמש נושא לביטוי ריקודי, אולם לא העצב אלא השמחה היא שיצרה את המחול, והעליצות היא שתוביל אותו בהתפתחותו.

פבלובה רקדה ריקודי שמחה מהירים רבים.

בהסבירה את השקפותיה היא הצביעה לעיתים קרובות על חזה או בטנה והיסקתי ששם מצוי מרכז וסודה של אמנותה "החדשה". פעמים רבות הפסיקה את דבריה באומרה: "שמא מישוהו רוצה לעזור לי על ידי שאלות?" החלטתי שלא לשאול דבר, אף כי הכל היה בעיני בגדר שאלה.

מפגש סוער בין שני כוריאוגרפים גדולים של המאה ה-20.
יוצר "הברבור הגווע" מכנה את רקדניותיה של גראהם "נערות נובחות"

הדגמות המחול נמשכו. הנערות ישבו, שכבו על הרצפה, הלכו על מלוא כף רגליהן ו... זה הכל. הידיים היו תלויות לצדי הגוף או הורמו בכוח כשהמרפקים כלפי מעלה. החזה, או שהובלט בהגזמה או היה נפול פנימה, לתוך עצמו. בשתי תנועות אלה התמצה עיקרו של המחול. הכל נעשה בקצב איטי. על פי רוב היה זה ביטוי לעצבות ולרוע. אגרופים קפוצים. נערות הראש והגוף שיש בה מן הנביחה. נערות נובחות!... לפנינו פולחן העצבות ואפילו פולחן הרשע. ריחמתי על הבנות שמעוותות כך את

א מ נ ו ת

גופן, ומה שחשוב יותר, מעוותות את נפשן. כל מה שראיתי היה מפלצתי בצורתו והתגלמות הרוע במהותו. כפות הרגליים כונו ביודעין כלפי פנים.

התבוננתי בקהל. הכל ישבו בצורה טבעית ופשוטה. כל אשה, ללא הבדל גיל, נראתה טבעית, יפה ואמיתית בהשוואה למה שהתרחש במרכז החדר.

אחת הנשים שבקהל שאלה: "מה דעתה של מיס גראהם על הבאלט?"

נדרכתי. מיס גראהם ענתה, שהיא מכירה באלט כאחת מצורות המחול, ושהיא אוהבת, למשל, את פבלובה, בייחוד כאשר פבלובה מחווה קידה עם סיום הופעתה. "היא ידעה להשתחוות היטב..." אמרה.

לא יקשה לתאר מה שהרגשתי אחרי אמירה זו על אודות אחת מן הרקדניות שהיתה יקרה לכולנו, פבלובה!... הדבר הטוב ביותר שפבלובה עשתה מעודה היה להחיות קידה...

והמרצה המשיכה. כאשר הבאלט מתקרב לאותם מחולות "יווניים" (כך אמרה) הוא נעשה "מחריר". היא לא הסבירה מדוע הוא "מחריר" והקהל קיבל זאת כעובדה ואפילו מחא כף. לא אוכל לשתוק עוד, אמרתי לעצמי, אבל המשכתי לשתוק. האחרים המשיכו בשאלותיהם ואני החרשתי. נראה שפני הביעו יותר משהתכוונתי, כי מיס גראהם פנתה אלי.

"דומני שרצית לשאול משהו..."

מעטים ניסו ללכת בדרכיה דווקא בעניין זה, שעה שרבים הם אלה שניסו לבצע, בעקבותיה, את "הברבור הגווע", כי זה היה נראה קל כל כך. היה זמן בו לא היה רקדן, או ילד מחולל, שלא ניסה לרקוד את "הברבור".

איזדורה דאנקן הגדולה נתנה במחולותיה ביטוי לכל הקשת הרחבה של רגשות אנוש, אולם בחושבי על תלמידה, אני רואה בעיני רוחי בתולה, שידה על קדקודה בסגנון הדמויות מתהלכות-האבל שעל הכדים היוניים העתיקים. החובבים ממהרים לקחת לעצמם כל דבר שקל לבצעו והם הולכים בקו ההתנגדות הקלה. מחשבה זו נראתה לי נכונה במיוחד שעה שביקרתי בכמה הרצאות של ג'ון מרטין [ראשון מבקרי המחול המודרני בניו-יורק. הערת המתרגם]. ביקורי האחרון שם נערך בחודש פברואר ועל כך ברצוני לספר.

מיס גראהם הרצתה שעה שנכנסתי. מאחוריה ישבו על הארץ שתי שורות של נערות באפודות סרוגות. במרכז החדר היה הפודיום ששימש להדגמות וסביבו הקהל. מיס גראהם נראתה כנביאה קנאית. חיצוניותה נדמה שסותרת כל סימן של נשיות, הצטעצעות או יופי: טוניקה ארוכה, שיער חלק סרוק לאחור, עמוד שדרה מעוקם, מרפקים מתוחים לצדדים, כתפים נוטות קדימה, אגרופים קמוצים או אצבעות פשוטות... הכל אומר שהיא מעל למושגים הישנים של יופי ואצילות, שהיא שוללת אותם מן היסוד.

בחודש מארס שנת 1931 פירסם מיכאיל פוקין, אחד מגדולי המחדשים והיוצרים של הבאלט הקלאסי, מאמר על אודות פגישתו עם מרתה גראהם. להלן קטעים מן המאמר:

"כן" – אמרתי. "התוכלי להסביר לי האם כאשר את עובדת עם הנערות שלך את חושבת על תנועה טבעית, או שאת מתעלמת מהטבעיות באמנותך?"

שתיקה ארוכה ארוכה...

לכל השאלות האחרות התשובה באה מיד וללא היסוס.

סיבת המבוכה היתה ברורה. כל מה שהוצג בפנינו היה כה בלתי-טבעי, כל כך מנוגד לטבע, עד שלא היתה כלל אפשרות לקשר בין החיים עצמם לסוג זה של "אמנות". אחרי השתיקה בא ויכוח מעורפל ביותר.

חזרתי על שאלתי וביקשתי רשות להסביר את דברי בתנועות אחדות.

"נראה לי שנערותיך, כאשר בדעתן להרים את ידן, מרימות תחילה את הכתף, אחר כך את המרפק ורק לבסוף את הזרוע כולה. בחיים התהליך הוא שונה. אם בדעתי להסיר את מגבעתי מן הקולב, אני מרים תחילה את כתפי, אחר את מרפקי... לא, אני פשוט מרים את כל זרועי ולוקח את החפץ. לפי שיטתך צריך הדבר להעשות במהופך". הראיתי איך תנועה פשוטה זו מתבצע לפי שיטתה של מיס גראהם. זה היה מצחיק. הנוכחים צחקו, וכן עשתה גם מיס גראהם – וגם אני.

היא חזרה והצביעה על המקום המצוי בין החזה

עניתי לקומפלימנט כזה מפיה של רקדנית צעירה, שאני עוסק בשאלה זו יותר מארבעים שנה, וביקשתי רשות לשאול שאלה נוספת. "האם הבינוני נכון את דבריך, שאת מחלקת את כל התנועות לכאלה הנעשות כשהחזה נדחף החוצה וכאלה שבשעת ביצוען החזה שקוע?"

"נכון".

מבלי לענות על שאלתי בדבר התנועה הטבעית אמרה מיס גראהם לפתע: "אין לך כל מושג על תנועת הגוף"

"האם נכון הדבר שבעיניך החזה מבטא כעס ושנאה?"

"כן".

הרהרתי באופן בו אנו קרבים למיטת שכיב מרע. אנו מכווצים את החזה בפנימיה וזה מבטא את כאבנו, ולא שנאה.

"האוכל לשאול שאלה נוספת?"

"לא". אמרה מיס גראהם – "לעולם לא נבין איש את רעהו. מלבד זאת, אין זה נאה מצדך להפסיק את הרצאתי בשאלותיך".

בעיניך הבאלט נעשה 'מחרד', שעה שהוא עוסק בנושא יווני, מדוע המחול בסגנון היווני חייב להיות נחלת החובבים בלבד?"

לדעתי יהיה זה בלתי נכון לכנות את כל אלה מחולות. הבאלט, כמו המוסיקה או הציור, הוא אמנות, והמודרניזם אינו אלא תקופה חולפת בהתפתחות האמנות. אחדים מן המחולות האחרונים של דיאגילב או של הבאלט השבדי היו כה מודרניים, שחדשנים כאמנים הגרמניים או גראהם נשארו הרחק מאחוריהם.

אולם, כפי הנראה, אין מיס גראהם יודעת דבר על אודות המודרניזם בבאלט, או על המחולות בסגנון היווני. אני יכול לתפוס איך רקדנית "אינטלקטואלית", המדברת יותר משהיא רוקדת, לא טרחה ללמוד ביסודיות את תולדות המחול, את כל מה שקדם לה, והיא סבורה שכל הבאלט אינו אלא "חמש הפוזיציות" ורגליים מסובבות כלפי חוץ.

בנקודה זו רמז מישוהו למיס גראהם על זהותי והיא אמרה: "לא ידעתי שאני מדברת עם מר פוקין. לעולם לא נבין איש את רעהו".

אני מבין ואוהב את אמנותם של כל העמים, ואין זה משנה עד כמה יהיו אלה רחוקים ממני במקום או בזמן. מוזר הדבר, שלא אוכל להבין את התיאוריות והאמנות של מיס גראהם.

✓ "נובויה רוסקויה סלובו", מארס 1931

עצוב ה

זו היתה המחמאה השנייה לה זכיתי מן הרקדנית.

"מדוע הבאלט איום בעיניך?" שאלתי בכל זאת.

היה עלי לחזור על השאלה שנית. מיס גראהם נעמדה בפוזיציה החמישית, כסבורה היתה שזה נראה באלטי עד מאוד, ואמרה: "איך יוכל אדם לרקוד במצב כזה מחולות 'יווניים'?"

"את יודעת מעט מאוד על אודות הבאלט". אמרתי "איך יודעת שמחולות באלט מקסימים רבים אינם בנויים כלל סביב חמש הפוזיציות, אלא מבוססים על ביטוי טבעי, בקווים ובסגנון יווניים טהורים. את מותחת ביקורת על הבאלט מבלי להכירו... אני עצמי יצרתי כוריאוגרפיה לחמישה או שבעה באלטים ורבים מהם בסגנון היווני, למשל 'דפניס וכלואה', 'נרקיס ואכר' וכו'. ניז'נסקי יצר את 'אחר-הצהריים של פאון' ופבלובה את הבאכחנאליה המפורסמת שלה. האם כל זה אינו מצדיק את שאלתי, מדוע

לבטן. "זהו המקום ממנו באות התנועות כולן". ובכן, גם אני שמתי את ידי על אותו חלק בגופי כדי להיווכח ששום דבר יוצא דופן לא אירע שם שעה שלקחתי ספר מן האצטבה.

"אולם אתה נושם, נכון?" – היא אמרה.

"אני תמיד נושם" – אמרתי בהחלטיות, לקול צחוקם של הנוכחים. חזרתי על שאלתי הראשונה. עמדתי על כך, ששאלה זו תישאר במרכז ההתעניינות, כי אין לך דרך טובה יותר להצביע על ההבדל בין תנועות יפות ומכוערות, בין חוסר-זריזות לאצילות, מאשר בעזרת תנועות יום-יומיות דווקא.

אם על אדם לנענע את כל גופו כדי לצעוד צעד אחד קדימה, אנחנו מכנים אותו לא-זריז. אם עליו לאמץ את שרירי צווארו ועוד שרירים שאינם נחוצים לביצוע תנועה מסוימת, אנו חשים שאינו מאומן. שגופו אינו מפותח די הצורך. אם עליו להרים את כתפו ומרפקו כדי להושיט לנו את ידו, בלי ספק נתייחס לכך כאל גסות, הוא ייראה בלתי מהוקצע. תנועות נעשות יפות יותר בה במידה שהמתח הנחוץ לביצוען נראה פחות לעין. זו האסתטיקה של הבאלט, ושל כל מחול. לימוד המחול מבוסס בעיקרו על ביטול מתיחות מיותרת זו.

התיאוריות של ויגמאן וגראהם מנוגדות לכך ניגוד גמור. נדמה שהן אומרות: הייה מתוח ככל האפשר. מבלי לענות על שאלתי בדבר התנועה הטבעית אמרה מיס גראהם לפתע: "אין לך כל מושג על תנועת הגוף".